

УДК 504.06+620.92
JEL: M11, O13, Q42

Ліпич Любов,
доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет,
кафедра підприємництва, торгівлі та логістики
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-9059-7271,
e-mail: lipych_liubov@lutsk-ntu.com.ua

Кушнір Мирослава,
кандидат економічних наук, доцент,
Український католицький університет,
кафедра прикладної економіки та бізнесу,
м. Львів, ORCID ID 0000-0002-4441-4278,
e-mail: mlipych@ukr.net

Шворак Анатолій,
доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет,
кафедра агрономії,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0003-2077-5308
e-mail: ams95@ukr.net

Шостак Людмила,
кандидат економічних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки
кафедра економіки і торгівлі,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0001-8786-9582
lshostak14@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-04-148-157>

ПРОЕКОЛОГІЧНІ БІЗНЕС -МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті полягає в ідентифікації передумов проекологічної поведінки компаній та представлення основних бізнес-моделей підприємства, яке розглядає екологічну відповідальність як один із пріоритетів діяльності в умовах ринку. Встановлено, що екологічна відповідальність - це чинник, що впливає на розвиток підприємства у глобальному, регіональному та локальному масштабах. Мотиви, які мобілізують компанії прийняти проекологічні позиції, включають: посилення тиску суспільства щодо покращення якості навколишнього середовища, зростаючі екологічні вимоги споживачів, зниження цінності технологій і продуктів, які не відповідають екологічним стандартам, врахування вимог міжнародного ринку, в тому числі ринку ЄС, посилення вимог до охорони навколишнього середовища та збільшення витрат через невжиття заходів щодо захисту його ресурсів та покращення умов їх експлуатації, зміна ринкової позиції підприємств, які застосовують проекологічний менеджмент, розширення сфери діяльності для отримання прибутку та вигідної позиції на ринку. Доведено, що проекологічна орієнтація підприємства впливає на його бізнес-модель, тобто скоординований план дій, спрямований на створення стратегії, що відповідає очікуванням клієнтів шляхом оптимального використання ресурсів і відносин. Виокремлюють дві бізнес-моделі поведінки підприємств: реактивну, що означає дотримання чинних правових вимог у сфері охорони навколишнього середовища, та проактивну, яка враховує в майбутньому розвитку підприємства екологічний чинник. Обґрунтовано, що проактивні проефективна модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу та підприємницька модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу, стосуються реалізації екологічних цілей та включають економічні та соціальні цілі. Обидві базуються на таких припущеннях: врахування положень сталого розвитку, створення соціально відповідальної корпоративної культури, реалізація концепції зацікавлених сторін, враховуючи природне середовище як «мовчазну зацікавлену сторону», впровадження принципів КСВ та концепції екологічної відповідальності, їх врахування при створенні бізнес-архітектури підприємства.

Ключові слова: проекологічна орієнтація підприємства, проактивна модель, реактивна модель, проефективна модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу, підприємницька модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу, екологічна відповідальність.

**Lubov Lipych,
D.Sc. (Economics), Professor,
Lutsk National Technical University,
Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics,
Lutsk**

**Kushnir Myroslava,
PhD in Economics, Associate Professor,
Ukrainian Catholic University,
Department of Applied Economics and Business
Lviv,**

**Shvorak Anatoliy,
Doctor of Economics,
Professor,
Lutsk National Technical University,
Department of Analytical Economics and Nature Management,
Lutsk,**

**Liudmyla Shostak,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Trade
Lesya Ukrainka Volyn National University**

ENVIRONMENTAL BUSINESS - ENTERPRISE MODELS

The purpose of the article is to identify the prerequisites for pro-environmental behavior of companies and to present the main business models of an enterprise that considers environmental responsibility as one of the priorities of activity in market conditions. It has been established that environmental responsibility is a factor affecting the development of the enterprise on a global, regional and local scale. Motives that mobilize companies to adopt pro-environmental positions include: increasing societal pressure to improve the quality of the environment, growing environmental demands of consumers, reducing the value of technologies and products that do not meet environmental standards, taking into account the requirements of the international market, including the EU market, strengthening requirements to environmental protection and increased costs due to failure to take measures to protect its resources and improve their operating conditions, changing the market position of enterprises that use pro-environmental management, expanding the scope of activity for profit and a favorable position on the market. It is proven that the pro-environmental orientation of the enterprise affects its business model, that is, a coordinated plan of action aimed at creating a strategy that meets the expectations of customers through the optimal use of resources and relationships. Two business models of enterprise behavior are distinguished: reactive, which means compliance with current legal requirements in the field of environmental protection, and proactive, which takes into account the environmental factor in the future development of the enterprise. It is substantiated that the proactive and effective model of social and environmental responsibility of business and the entrepreneurial model of social and environmental responsibility of business relate to the implementation of environmental goals and include economic and social goals. Both are based on the following assumptions: taking into account the provisions of sustainable development, creating a socially responsible corporate culture, implementing the concept of stakeholders, taking into account the natural environment as a "silent stakeholder", implementing the principles of CSR and the concept of environmental responsibility, taking them into account when creating the enterprise's business architecture.

Key words: pro-environmental orientation of the enterprise, proactive model, reactive model, pro-effective model of social and environmental responsibility of business, entrepreneurial model of social and environmental responsibility of business, environmental responsibility.

Постановка проблеми. Екологічні вимоги донедавна сприймалися як певна екстравагантність. Сьогодні ідеї «зеленої» економіки чи «зеленого» підприємства все більше імплементуються в ринкову економіку. Наприкінці 1980-х років у звіті Комісії Брундтланд під назвою «Наше спільне майбутнє» звернуто увагу на новий підхід до сприйняття взаємозалежності між людською діяльністю та природним середовищем. Ідея сталого розвитку базується на тривалому співіснуванні трьох елементів: економіки, суспільства та навколишнього середовища. Сталий розвиток - це процес соціальних, економічних та екологічних змін, який забезпечує баланс між прибутками та витратами розвитку в перспективі майбутніх поколінь, тобто це відображення політики та стратегії постійного економічного та соціального розвитку без шкоди навколишньому середовищу та ресурсам, від якості яких залежить продовження людської діяльності.

25 вересня 2015 року 193 держави-члени ООН прийняли нову глобальну програму із забезпечення сталого майбутнього до 2030 року. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» визначає 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), які мають вирішити 169 завдань. ЦСР - орієнтири для встановлення цілей на національному рівні і моніторинговий інструмент для ідентифікації суспільного прогресу у 193 країнах світу. 30 вересня 2019 року в президент України підписав указ «Про Цілі сталого розвитку: Україна», в якому представлено результати адаптації усіх 17 глобальних цілей, з урахуванням специфіки національного розвитку.

У мікроекономічному масштабі це означає, що одним із основних припущень розвитку підприємства є поєднання мети діяльності корпорації (розвиток, збільшення вартості та довгострокових прибутків) із свідомими діями, спрямованими на дотримання основних економічних, соціальних та екологічних принципів, що відображено в концепції соціальної відповідальності бізнесу (CSR-Corporate Social Responsibility). Підприємства усвідомлюють, що для досягнення успіху в сучасній глобальній конкуренції недостатньо бути економічно конкурентоспроможними, вони повинні ставати дедалі активнішими у сферах, які донедавна не становили інтересу для більшості суспільств. У документах ООН (Програма ООН з навколишнього середовища) зазначено, що сьогодні нам потрібно щось більше, ніж просто сталий розвиток, нам потрібна нова, «зелена економіка», яка дозволяє зберігати природний капітал для формування економічного розвитку. Тому особливий акцент робиться на структурних економічних трансформаціях на основі екологічно чистих технологій, тобто забезпеченні більшої ефективності використання енергії та природних ресурсів. Не менш важливим є виробництво товарів і надання послуг, які мають незначний вплив або зовсім не впливають на навколишнє середовище.

Країни і компанії, що працюють на засадах «зеленої економіки», такі як Швеція, Нідерланди, Данія, Німеччина, Фінляндія та за межами Європи - США та Австралія, є прикладом для інших країн щодо руху до «нової зеленої угоди». Для подолання цих викликів, запроваджуються макро- та мікроекономічні політики і стратегії підтримки переходу від коричневої до «зеленої економіки» тобто «озеленення» бізнесу.

На підставі наведених аргументів можна стверджувати, що це питання є актуальним і важливим у бізнес-діяльності багатьох світових корпорацій. Про це свідчать, серед іншого: численні звіти, представлені компаніями в контексті корпоративної соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із дослідженням загальних аспектів функціонування «зеленого» бізнесу та проблем сьогодення, які він допомагає вирішити, пов'язані імена таких науковців, як Дж. Пенк (Penc)[2], Чеканавічус Л.(Čekanavičius), Базите Р.(Bazytė), Дічмонайте А. (Dičmonaitė) [4], А. Ходинський (Chodyński) [12], Б. Степаненко та інших. Перспективи руху України до розвитку «зеленої» економіки та кліматичної нейтральності в контексті пошуку альтернативних джерел енергії і просування політики раціонального енергоспоживання розглядають у своїх наукових роботах дослідники Л. Ліпич, О.Хілуха, М.Кушнір Т. [1,3], В. Панченко, Н. Резнікова та інші.

Разом з тим, низка питань, пов'язаних із перспективами запровадження проекологічних моделей в підприємствах України задля боротьби із забрудненням навколишнього середовища і розвитку відновлюваної енергетики, набувають неабиякого значення. Вважаємо доречним зробити спробу розглянути ці питання у даній науковій статті.

Метою статті є ідентифікація передумов проекологічної поведінки компаній та представлення основних бізнес-моделей сучасного підприємства, яке розглядає екологічну відповідальність як один із пріоритетів діяльності в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «зелена економіка» вперше був введений в обіг у 1989 році у доповіді, підготовленій групою економістів-екологів для уряду Об'єднаного Королівства в рамках консультацій щодо забезпечення сталого розвитку та його визначення. У 1990 і 1994 роках ті ж автори під час продовження згаданої доповіді опублікували План 2: «Екологізація економіки світу» та План 3: «Вимір сталого розвитку». За цей час відбувся суттєвий прогрес у поглядах науковців на розвиток світу: якщо головною ідеєю першої доповіді була допомога економіці в реалізації екологічної політики, то у подальшому наголос зроблено на глобальних екологічних проблемах (зміна клімату, виснаження озонового шару, вирубка тропічних лісів, втрата природних ресурсів у країнах, що розвиваються) та необхідності перегляду традиційної економічної моделі розвитку [1].

Екологічна відповідальність все більше стає чинником, що впливає на розвиток сучасного підприємства, як у глобальному, так в регіональному та локальному масштабах. Мотиви, які мобілізують компанії прийняти проекологічні позиції, включають [2]:

- посилення тиску суспільства щодо покращення якості навколишнього середовища;
- зростаючі екологічні вимоги споживачів, які стають все більш чутливими до екологічних питань і вимагають повторного використання продукції;
- втрата цінності технологій і продуктів, які не відповідають екологічним стандартам, та збільшення тих, які враховують ці стандарти;
- врахування вимог міжнародного ринку, в тому числі ринку ЄС, де не можна продавати товари, що не відповідають стандартам щодо потреб охорони довкілля; цей ринок постійно прагне виключити товари, шкідливі для навколишнього середовища;
- посилення вимог до охорони навколишнього середовища та збільшення витрат через невжиття заходів щодо захисту його ресурсів та покращення умов їх експлуатації;
- зміна ринкової позиції підприємств, які застосовують проекологічний менеджмент, наприклад, працюють відповідно до стандартів ISO 14001 або EMAS (Eco-Management and Audit Scheme - Схема екологічного менеджменту та аудиту);
- розширюється сфера діяльності, важлива для отримання прибутку та вигідної позиції на ринку, у тому числі шляхом створення та підтримки найкращих з можливих відносин з ним (паблік рілейшинз).

Інтенсивне залучення підприємств до проекологічних питань спонукала до появи поняття «зелене підприємство». Екологізація підприємства означає багатоаспектний процес, пов'язаний з принципами 3R (reduce, reuse, recycle). Поряд із цією структурою існують принципи 4R (reduce, reuse, recycle, repurpose), 5R (refuse, reduce, reuse, repurpose, recycle) та 9R чи навіть 12R. Всі вони схожі, але не однакові. В кожному з «R» можуть бути реалізовані різні рішення, наприклад, скорочення означає зменшення споживання ресурсів (наприклад, енергії), а також зменшення кількості відходів [3]. Загалом «зелене підприємство» ідентифікується як організація, яка зобов'язується дотримуватися у своїй діяльності принципів екологічної відповідальності, прагне використовувати відновлювані ресурси та мінімізувати їх негативний вплив на природне середовище [4].

Проекологічна орієнтація сучасного підприємства суттєво впливає на його бізнес-модель, тобто скоординований план дій, спрямований на створення стратегії, що відповідає очікуванням клієнтів шляхом оптимального використання ресурсів і відносин.

Моделі бізнесу з різних позицій, розглядаються як: набір дій, за допомогою яких створюється цінність за умови використання сприятливих можливостей [5]; система, яка відображає, які дії виконує компанія, як вона їх виконує і коли [6]; спосіб, за допомогою якого підприємство надає споживачам товари та послуги [7]; ланка ланцюга цінності між ресурсним забезпеченням та економічним результатом [8]; історії, які пояснюють, як працює підприємство [9]; опис того, як організація створює економічні, соціальні та інші цінності [10]. У всіх наведених визначеннях

прослідковується єдність думок щодо застосування бізнес-моделей для кращого розуміння шляхів і способів нарощування підприємством цінності. Бізнес-моделі створюються як реакція компаній на різноманітні виклики, висунуті середовищем їх функціонування. Основою моделі є цінність, отримана клієнтами, а також цінність самої компанії. На основі бізнес-моделі можна визначити, чим буде займатися організація, які її основні ресурси та компетенції та як вони налаштовані в повсякденній практиці. Ефективна бізнес-модель часто наслідується іншими компаніями.

Таблиця 1

Проактивні бізнес-моделі, які враховують екологічну відповідальність

Загальні положення	
<ul style="list-style-type: none"> – Врахування положень сталого розвитку. – Створення соціально відповідальної корпоративної (з урахуванням екологічного компоненту) культури компанії, з респектуванням відповідних цінностей. – Реалізація концепції зацікавлених сторін, враховуючи природне середовище як «мовчазну зацікавлену сторону», а в деяких випадках ставлення до природного середовища як до основної зацікавленої сторони. – Впровадження принципів КСВ та концепції екологічної відповідальності. – Реалізація потрійних базових принципів із чіткою ідентифікацією екологічних цілей у наборі цілей підприємств. – Врахування принципів КСВ та екологічної відповідальності при створенні бізнес-архітектури. – Розгляд КСВ та екологічної відповідальності як чинників розвитку підприємства та створення його вартості. 	
Модель А	Модель Б
Проєфективна модель соціально-екологічної корпоративної відповідальності	Підприємницька модель соціально-екологічної корпоративної відповідальності
Акцентує увагу на засадах сталого розвитку. Впровадження моделі враховує роль КСВ, інтеграція ефективності екологічної, соціальної та економічної діяльності направлені на досягнення ефективності підприємства та формування його вартості. Окрім дотримання економічної відповідальності модель також базується на етичній та філантропічній відповідальності. Акцентовано увагу на практичній реалізації корпоративної соціальної відповідальності, пов'язаної зі створенням етичних програм (наприклад, кодексу етики) корпорацій. Значною мірою корпоративна соціальна відповідальність стосується захисту навколишнього природного середовища	У певних ситуаціях модель спрямовується на створення вартості через проєкологічну інтеграцію бізнес-сфер. Модель Б є розширеним варіантом моделі А, але вона акцентує увагу на інноваціях. Модель реалізується в кілька етапів: <ul style="list-style-type: none"> – інтеграція економічної, соціальної та екологічної сфер діяльності підприємства за рахунок його ефективності (що відображено в моделі А). – підприємницька діяльність у вищезазначених сферах, спрямована на підвищення вартості компанії, – створення нових видів діяльності на основі інноваційних (підприємницьких) установок.
У моделі А виділяють конкретні моделі, засновані на корпоративних концепціях сталого розвитку: <ul style="list-style-type: none"> – модель трикутника Т. Ділліка (Dyllicka) та К. Хокертса (Hockerts) з чітким акцентом на ефективність діяльності; серед інших введені поняття: еко-ефективність, соціо-ефективність, – модель В. Макдоно (McDonough) і М. Браунгарта (Braungart). 	Модель Б імплементована в конкретних моделях: <ul style="list-style-type: none"> – модель створення підприємницької вартості на комбінуванні економічних, екологічних та соціальних аспектів (Б. Коен (Cohen), Б. Сміт (Smith) і Р. Мітчелл (Mitchell)); – НВП модель створення цінності (G. O'Neill jr, J. Hershauer, J. Gulden) на основі стійкого підприємництва, з урахуванням економічної та соціально-екологічної ефективності, що відноситься до відповідального підприємництва; – модель, сталого підприємництва (sustainable entrepreneurship), яка складається з трьох взаємопов'язаних елементів: екологічне (environmental entrepreneurship), економічне (economic entrepreneurship) та соціальне (social entrepreneurship) підприємництво (В. Янг (Young) і Ф. Тіллі (Tilley)).

Джерело: [11].

Завдяки підходу до викликів, пов'язаних із екологічною відповідальністю, можна виділити дві основні бізнес-моделі поведінки підприємств: реактивну, що означає лише дотримання чинних правових вимог у сфері охорони навколишнього середовища, та проактивну, яка вимагає врахування

в майбутньому розвитку підприємства екологічного чинника. Проактивна бізнес-модель обумовлює створенням необхідних зв'язків між підприємствами та їх зацікавленими сторонами.

Наукова література з цього питання виокремлює дві проактивні бізнес-моделі, які враховують екологічну відповідальність, обидві базуються на схожих початкових припущеннях (табл. 1).

Представлені моделі, тобто проефективна модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу та підприємницька модель соціально-екологічної відповідальності бізнесу, стосуються насамперед реалізації екологічних цілей, але також включають економічні та соціальні цілі. Варто підкреслити, що в економічній практиці чітко розмежувати ці моделі достатньо складно.

Важливість питання проекологічної поведінки підприємств робить доцільним представити ті підприємства, що у світовому масштабі характеризуються найбільшими досягненнями в цій галузі. Журнал Sustainability Magazine випустив додаток «100 найкращих компаній», у якому склав рейтинг найбільш стійких компаній світу. В статті проведено аналіз цих компаній, які оцінювалися з точки зору восьми показників ефективності, а саме: енергоефективності, рівня викидів парникових газів, ефективності управління водними ресурсами, ефективності управління та переробки відходів та прибутковості зелених галузей бізнесу, а також зв'язку рівня оплати праці управлінського персоналу з ефективністю політики сталого розвитку, наявністю структури, яка контролює екологічну політику компанії, і результатів аудитів, проведених незалежними третіми сторонами. У 2023 році лідируючі позиції в рейтингу зайняли такі компанії, як Schneider Electric, Siemens, Vestas Wind Systems A/S. А прикінцевою в першій десятці є Тайванська високошвидкісна залізниця (THSR), що надає безпечні та швидкі транспортні послуги для пасажирів острова Тайвань. Десятку світових лідерів щодо проведення проекологічної політики у 2023 році представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Рейтинг найбільш зелених компаній світу 2023 року

Рейтинг	Назва компанії	Країна	Вид зеленої діяльності
1	Schneider Electric	Франція	Електрообладнання
2	Siemens	Німеччина	Електротехніки, електроніки, енергетики, машинобудування, медицини, зв'язку та світлотехніки.
3	Vestas Wind Systems A/S	Данія	Вітроенергетичні та гібридні турбіни
4	Unileve	Великобританія	Органічні продукти харчування та товари побутової хімії на рослинній основі
5	Stantec	Канада	Будівництво, дизайн, консалтингові послуги
6	Brookfield Renewable	Канада	Відновлювані джерела енергії
7	Evoqua Water Technologies	США	Очищення води та стічних вод
8	Bramble	Австралія	Використання та повторне використання пулу багаторазових піддонів і контейнерів.
9	Schnitzer	Німеччина	Тюнінг автомобілів BMW і Mini та мотоциклів BMW.
10	Тайванська високошвидкісна залізниця (THSR)	Тайвань	Безпечні та швидкі транспортні послуги

Джерело: [12].

Серед 100 «зелених» підприємств критеріями, які найбільше їх відрізняли, були: енергоефективність, рівень викидів парникових газів, ефективність управління водними ресурсами, ефективність управління та переробки відходів, прибутковість зеленого бізнесу. Лідери природоохоронної діяльності за цими п'ятьма критеріями представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Рейтинг компаній-лідерів за критеріями природоохоронної діяльності

Критерій	Назва компанії	Країна	Вид діяльності
Енергоефективність	1. Orsted A/S	Данія	Вітроенергетичні парки
	2. Iberdrola SA	Іспанія	Виробництво, розподіл та продаж сонячної та вітряної електроенергії.
	3. JinkoSolar Holding Co. Ltd.	Китай	Виробництво сонячних панелей, кремнієвих зливок, сонячних елементів та сонячних модулів.
Рівень викидів парникових газів	1. Essilor International SA	Франція	Охорона здоров'я
	2. Apple Inc	США	Інформаційно-телекомунікаційні послуги
	3. McKesson Corp	США	Охорона здоров'я
Ефективність управління водними ресурсами	1. Evoqua Water Technologies	США	Очищення води та стічних вод
	2. Celgene Corp	США	Охорона здоров'я
	3. eBay Inc	США	Інформаційно-телекомунікаційні послуги
Управління та переробка відходів	1. Reckitt Benckiser Group PLC.	Великобританія	Споживчі товари
	2. Essilor International SA	Франція	Охорона здоров'я
	3. Telecom Italia SpA	Італія	Телекомунікаційні послуги
Прибутковість зеленого бізнесу	1. Adobe Systems Incorporated	США	Програмне комп'ютерне забезпечення
	2. Schnitzer	Німеччина	Тюнінг автомобілів BMW і Mini та мотоциклів BMW.
	3. Salesforce.com, inc		Програмне комп'ютерне забезпечення

Джерело: [12,13].

На основі індексу екологічної ефективності (EPI), індексу енергетичного переходу (ETI) та індексу ефективності боротьби зі зміною клімату (CCPI) у виданні CEOWORLD magazine склали рейтинг ТОП-15 найбільш екосвідомих країн світу. До нього увійшли: Данія (лідерство країни забезпечили її вітропарки), Швеція (планує повністю перейти на зелену енергію до 2040 року), Фінляндія (планує досягти кліматичної нейтральності до 2035 року і спрямовує значні інвестиції у вітрову та сонячну генерацію), Норвегія (близько 98% електроенергії країна отримує з ВДЕ), Австрія (отримує 77% енергії з відновлюваних джерел), Швейцарія (зобов'язалася скоротити викиди парникових газів на 50% до 2030 року), Нідерланди (запровадили стратегію екологічних державних закупівель та зменшення відходів), Естонія (прагне скоротити викиди парникових газів на 70% до 2030 року та на 80% до 2050 року), Люксембург (значні інвестиції в сонячну енергію та стійкі системи громадського транспорту, запровадження стратегії збереження біорізноманіття), Велика Британія (зобов'язалася досягти нульових викидів до 2050 року), Франція (25,3% енергії генерують зелені джерела, реалізує програми з покращення якості води), Латвія (у 2020 році ВДЕ виробили понад 40% енергії), Німеччина (запроваджує проекти лісовідновлення та збереження середовища існування), Нова Зеландія (реалізує програму захисту місцевих тварин від інвазивних видів. планує скоротити викиди вуглецю на 50% до 2030 року). Хорватія завершує список ТОП - 15 (зобов'язалася інвестувати в середньому \$5,3 мільярда у зелені потужності до 2030 року)[14].

Багато компаній України також активно почали процес екомодернізації. Вони розвивають екологічно відповідальний бізнес, орієнтований на довгострокову ефективність, декарбонізацію, збереження клімату й ресурсів для майбутнього людства. Ці підприємства підтримують цінності European Green Deal і вже зараз заради покращення життя людей, рухаються в напрямку кліматичної нейтральності. Еко Політика склала рейтинг компаній, які найбільше вклали у екомодернізацію у 2021 році. В десятку лідерів увійшли: Донбаська паливно-енергетична компанія ВДЕ, «Кліар Енерджи Груп», «Регіональна газова компанія», ДК «Укртепло», ПрАТ «МХП», «Нафтогаз», EDS-Engineering, Recycling Solutions, UDP Renewables, KNESS [15].

Нажаль, російське вторгнення в Україну призупинило розвиток «зеленого» підприємництва та може мати катастрофічні наслідки для довкілля та жителів. З початку війни росії проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 195 заводів та підприємств. За оцінками KSE, станом на 2 травня прямі втрати підприємств (активів, складів) від війни вже складають близько \$10 млрд. [16]. Відновлення еколого-економічної безпеки країни за всіма складовими буде тривалим. Тому головним пріоритетом є збереження незалежності та суверенності України, а також мінімізація еколого-економічних втрат, відновлення економічного потенціалу.

Висновки та пропозиції. В умовах величезної конкуренції на ринку проєкологічна орієнтація компанії полягає не лише в тому, щоб діяти згідно з правилами. Будуючи бізнес-модель сучасного підприємства, необхідно виходити з того, що «зелене» ставлення є: джерелом конкурентних переваг, основою розвитку та платформою для реалізації стратегії підприємства, а також можливістю соціального сприйняття, відмінна риса компанії на ринку, в тому числі створення її позитивного іміджу та репутації, основа для збільшення вартості, для соціального діалогу, точка балансу між акціонерами та іншими зацікавленими сторонами та порівняльний критерій у процесі оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Однак варто пам'ятати, що багато підприємств демонструють пасивне ставлення до питань екології та довкілля. Серед причин такого стану справ можна назвати: недостатню залученість управлінського персоналу в екологічні питання, нерозуміння існування відносин підприємство-довкілля, відсутність зв'язку між ринковою позицією підприємства та його причетністю до екологічних питань, незначний вплив підприємства на навколишнє середовище (що впливає, наприклад, із специфіки використовуваних технологій, розміру підприємства). Іноді бездіяльність може бути зумовлена фінансовим становищем, яке дозволяє виконувати лише основні зобов'язання у сфері охорони навколишнього природного середовища та збитковістю інвестування додаткових природоохоронних заходів, тобто витрати на цю діяльність перевищують очікувані вигоди.

Наведений у статті рейтинг світових та вітчизняних лідерів у сфері проєкологічних практик вказує на існування компаній, що не лише розуміють. Але й впроваджують вище зазначене.

Для впровадження проєкологічних моделей на українських підприємствах важливо не лише перемогти ворога, але й покарати винних у екоциді проти України. Залучені кошти будуть використані на реалізацію екологічних проєктів. Незважаючи на те, що Україна вже зробила важливі кроки до визнання екоциду, притягнути росію до відповідальності без сильної міжнародної підтримки та тісної співпраці з потужними екологічними акторами буде складно. Утім без притягнення винних до відповідальності, подібні випадки можуть статися в майбутньому в інших державах і регіонах, що призведе до руйнівних наслідків для навколишнього середовища та людей в усьому світі.

Джерела та література

1. Ліпич Л. Г. 1, Хілуха О. А. 2, Кушнір М. А. 3, Кошовий Б.-П. О. Комплементарність концепції економіки сталого розвитку та «зеленої економіки». Академічні візії. Випуск 19/2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.79520481>.
2. Penc J. (2007). *Gospodarka w dobre przełomu. Problemy Ekologii*. Vol. 11. Nr 2.
3. Ліпич Л.Г., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Еко-інновації в контексті економіки замкнутого циклу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 32/2022. С.16-23. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6094672>.
4. Čekanavičius L., Bazytė R., Dičmonaitė A. (2014). *Green Business: Challenges and Practices*. *Ekonomika*. Vol. 93(1). P. 76.

- 5.Zott C., Amit R. Business Model Design: An Activity System Perspective. Long Range Planning. 2010. № 43(2/3). P.216-226.
- 6.Afuah A. Business Models: A Strategic Management Approach. New York. McGraw-Hill. 2004. 415 p.
- 7.Mitchell D., Coles C. The ultimate competitive advantage of continuing business model innovation. Journal of Business Strategy. 2003. № 24.P. 15–21.
- 8.Chesbrough H., Rosenbloom R. S. The Role of the Business Model in Capturing Value from Innovation: Evidence from Xerox Corporation's Technology Spin-Off Companies. Industrial and Corporate Change. 2002. № 11(3). P. 529 -555.
- 9.Magretta J. Why Business Models Matter. Harvard Business Review. 2002. № 80(5). P. 86-92.
- 10.Osterwalder A., Yves P. (2010).Business Model Generation. Hoboken, New Jersey. John Wiley & Sons. Inc. 282 p.
- 11.Chodyński A. (2011). Odpowiedzialność ekologiczna w proaktywnym rozwoju przedsiębiorców. Oficyna Wydawnicza AFM. Kraków.
12. Журнал Sustainability Magazine. URL: <https://sustainabilitymag.com/articles/sustainability-magazine-launches-top-100-companies-2023>
13. Зелені гіганти: 10 найбільших компаній у секторі ВДЕ. URL : <https://kosatka.media/category/vozobnovlyamaya-energiya/news/zelenye-giganty-10-samyh-bolshih-kompaniy-v-sektore-v>.
- 14.ТОП-15 найбільш екологічних країн світу URL : <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/top-15-najbilsh-ekologichnih-krain-svitu/>.
- 15.Рейтинг ТОП-10 компаній України, що впроваджують "зелені" технології. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/rejting-top-10-kompanij-ukraini-shho-vprovadzhujut-zeleni-tehnologii/> Ecopolitic.com.ua.
16. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/>.

References:

- 1.Lipych L. H., Khilukha O. A., Kushnir M. A., Koshovyi B.-P. O. Komplementarnist kontseptsii ekonomiky staloho rozvytku ta «zelenoi ekonomiky».[Complementarian of the concept of the economy of sustainable development and "green economy".] Akademichni vizii. Vypusk 19/2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.79520481>
2. Penc J. (2007). Gospodarka w dobre przelomu. Problemy Ekologii. vol. 11. Nr 2.
- 3..Lipych L.H., Khilukha O.A., Kushnir M.A. Eko-innovatsii v konteksti ekonomiky zamknutoho tsykladu.[Eco-innovations in the context of the closed cycle economy]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna. Vypusk 32/2022. S.16-23. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6094672>.
- 4.Čekanavičius L., Bazytė R., Dičmonaitė A. (2014). Green Business: Challenges and Practices. Ekonomica. Vol. 93(1). P. 76.
- 5.Zott C., Amit R. Business Model Design: An Activity System Perspective. Long Range Planning. 2010. № 43(2/3). P.216–226.
- 6.Afuah A. Business Models: A Strategic Management Approach. New York. McGraw-Hill. 2004. 415 p.
- 7.Mitchell D., Coles C. The ultimate competitive advantage of continuing business model innovation. Journal of Business Strategy. 2003. № 24.P. 15–21.
- 8.Chesbrough H., Rosenbloom R. S. The Role of the Business Model in Capturing Value from Innovation: Evidence from Xerox Corporation's Technology Spin-Off Companies. Industrial and Corporate Change. 2002. № 11(3). P. 529 -555.
- 9.Magretta J. Why Business Models Matter. Harvard Business Review. 2002. № 80(5). P. 86-92.
- 10.Osterwalder A., Yves P. (2010).Business Model Generation. Hoboken, New Jersey. John Wiley & Sons. Inc. 282 p.
- 11.Chodyński A. (2011). Odpowiedzialność ekologiczna w proaktywnym rozwoju przedsiębiorców. Oficyna Wydawnicza AFM. Kraków.
12. Zhurnal Sustainability Magazine. URL: <https://sustainabilitymag.com/articles/sustainability-magazine-launches-top-100-companies-2023>.
13. Zeleni hihanty: 10 naibilshykh kompanii u sektori VDE.[13. Green giants: 10 largest companies in the RES sector] URL : <https://kosatka.media/category/vozobnovlyamaya-energiya/news/zelenye-giganty-10-samyh-bolshih-kompaniy-v-sektore-v>.

14.TOP-15 naibilsh ekolohichnykh krain svitu. [14. TOP-15 most ecological countries in the world]. URL : <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/top-15-najbilsh-ekologichnih-krain-svitu/>.

15.Reitynh TOP-10 kompanii Ukrainy, shcho vprovadzhuut "zeleni" tekhnolohii.[TOP-10 rating of Ukrainian companies implementing "green" technologies] URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/rejting-top-10-kompanij-ukraini-shho-vprovadzhuut-zeleni-tehnologii/Ecopolitic.com.ua>

16.Zahalni vtraty ekonomiky, ponoseni v khodi viiny.[General economic losses incurred during the war]. Kyivska shkola ekonomiky. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/>

Стаття надійшла до редакції 17.09.2023 р.